

Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinin güçlendirilmesinde eğitimin rolü

Prof. Dr. Güzin Zeren Öztürk

1977 yılında Hendek, Sakarya'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Sakarya'da tamamladı. 2003 yılında Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun oldu. Aile Hekimliği uzmanlığı eğitimini, Vakıf Gureba Eğitim Araştırma Hastanesinde 2009 yılında tamamladı. Sağlık hizmetlerinin her basamağında ve birinci basamak aile hekimliği sisteminde altı yıl Aile Hekimliği Uzmanı olarak çalıştı. 2016 yılında başasistanlık sınavını kazanarak akademik hayata başladı. 2018 yılında doçent, 2024 yılında profesör ünvanını aldı. Hâlen, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Ana Bilim Dalında öğretim üyesi olup; Şişli Hamidiye Etfal Eğitim Araştırma Hastanesi Aile Hekimliği Kliniği Eğitim Sorumlusu olarak çalışmaktadır. 2024 yılında Türkiye Aile Hekimleri Uzmanlık Derneği Genel Başkanı olarak göreve başlamıştır.

Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri, bireylerin sağlık sistemine erişiminde kritik bir rol oynar. Bu hizmetler, sağlık sisteminin temelini oluşturur ve toplum sağlığının iyileştirilmesi için vazgeçilmezdir. Birinci basamağın güçlendirilmesi, daha etkili hizmet sunumu, erişilebilirlik ve sağlık sonuçlarının iyileştirilmesi açısından son derece önemlidir. Bu bağlamda, sağlık çalışanlarının eğitimine odaklanmak, Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinin kalitesini artırmak için kilit bir unsurdur. Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinin güçlendirilmesi, birçok sağlık sorununu önleyebilir ve toplum sağlığını önemli ölçüde iyileştirebilir.

Eğitim, sağlık profesyonellerinin bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi için gereklidir. Eğitim programları, klinik bilginin yanı sıra, hasta iletişimi, sağlık yönetimi, etik ve toplumsal bağlamda sağlık gibi konuları da kapsamalıdır. Birinci basamak sağlığının etkinliğinin artmasıyla birlikte, kronik hastalık yönetiminin daha iyi hâle geldiği görülmektedir. Birinci basamak sağlık çalışanlarının eğitimi, bu hizmetlerin kalitesini artırmanın en etkili yollarından biridir.

Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri için çeşitli eğitim modelleri bulunmaktadır. Bunlar arasında, klasik ders yöntemleri, online eğitim, simülasyon tabanlı eğitim ve uygulamalı stajlar yer almaktadır. Online eğitimler de son yıllarda önemli bir alternatif hâline gelmiştir. COVID-19 pandemisi sırasında, birçok sağlık çalışanı uzaktan eğitim metotlarıyla kendini geliştirme fırsatı bulmuştur. Bu tür eğitimler, zaman ve mekândan bağımsız olarak erişilebilirlik sağlamakta ve eğitim sürekliliğini sağlamaktadır.

Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinin güçlendirilmesi; hekimler, hekim dışı personel ve toplumun ortak bir çabası gerektirir. Bu makalede, üç tarafın eğitimdeki rolü ve bu eğitimlerin sağlık hizmetlerine katkısı ele alınmıştır.

Birinci basamakta, Tıpta Uzmanlık Kurulunun eğitim programına göre uzman hekim ünvanı almış Aile Hekimliği Uzmanı (AHU) ve tıp fakültesi mezuniyeti sonrası sisteme geçmiş Genel Pratisyenlerden (GP) oluşan iki hekim grubu çalışmaktadır. Aile Hekimliği uygulamasında çalışan yaklaşık 3.000 AHU ve 23.000 GP bulunmaktadır.

AHU, Tıpta Uzmanlık Kurulu müfredatı uyarınca, 1993'ten bu yana tam zamanlı uzmanlık eğitimi olarak yapılmaktadır. AHU, eğitimi kapsamında, üç yıl (18 ay rotasyon, 18 ay klinik) eğitim görmektedir. 18 aylık klinik eğitimi sırasında, eğiticisi ile birinci basamak bakış açısını geliştirdiği poliklinik çalışmaları yapmakta, özelliikli alanlarda çalışmakta ve 6-8 ay, kurumunda varsa, Eğitim Aile Sağlığı Merkezi (EASM) dediğimiz merkezlerde çalışmaktadır.

EASM, eğiticinin gözetim ve koordinasyonunda, bir veya birden fazla asistan ile aile sağlığı çalışanlarıncı aile hekimliği hizmetinin verildiği ve tamamı eğitim aile hekimliği birimlerinden oluşan, üniversite hastaneleri veya Bakanlığa bağlı eğitim ve araştırma hastaneleri ile kamu-özel iş birliği modeli ile hizmet sunan hastanelere bağlı yapıdır. Ülkemizde hâlen 60 EASM mevcuttur. Bunların arttırılarak desteklenmesi AHU eğitimi alan uzmanlık öğrenci sayısını arttıracak ve hizmet açısından Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri ne katkı sağlayacaktır.

GP ise, tıp fakültesini bitirdikten atanmakta olup, sahada çalışmak için ilk aşama eğitimini tamamlaması gerek-

mektedir. Bu program, 24/11/2004 tarihli ve 5258 sayılı Aile Hekimliği Kanunu, 25 Ocak 2013 tarihli ve 28539 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Aile Hekimliği Uygulama Yönetmeliği ve 04.02.2014 tarihli ve 28903 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Sağlık Bakanlığı Sertifikalı Eğitim Yönetmeliği kapsamında düzenlenmektedir. Program ile, aile hekimliği hizmeti sunacak/sunan hekimlerin, aile hekimliği disiplininin temel özellikleri konusunda bilgilerinin artırılarak, becerilerinin geliştirilmesi ve aile hekimliği uygulamasına uyum sağlanmasının kolaylaştırılması ve Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinin güçlendirilmesini amaçlamıştır. AHU disiplini birinci basamak hizmetinin ana uzmanlık dalıdır ve bu profesyoneller, uyum eğitiminden muaf tutulmaktadır.

Sağlık Bakanlığı, "1219 Sayılı Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanununun Geçici 9. maddesinde yer alan "1/1/2020 tarihine kadar, 24/11/2004 tarihli ve 5258 sayılı Kanun hükümlerine göre sözleşmeli aile hekimi olarak çalışmakta olanlar, tıpta uzmanlık sınavı sonuçlarına göre, merkezi yerleştirmeye tabi olmaksızın, Tıpta Uzmanlık Kurulunca belirlenen esaslar çerçevesinde aile hekimliği uzmanlık eğitimi yapabilir." hükmüne dayanarak sözleşmeli aile hekimliği yapan pratisyen hekimler için aile hekimliği uzmanlık eğitimi başlatmıştır. Sözleşmeli Aile Hekimliği Uzmanlığı (SAHU) eğitimi 6 yıldır. Bu sürenin 18 ayı rotasyonlarda, kalan süre ise ayda iki defa eğitim seminerlerine katılarak Aile Sağlığı Merkezinde tamamlanmaktadır. Süre olarak uzun görünse de kişi uzmanlık eğitimi aldığı klinik ve ana bilim dalında çalışmamaktadır. Bu durum, uzmanlık eğitiminin bileşeni olan usta-çırak ilişkisinin dışına çıkmaktadır.

Bunların dışında, tıbbi bilgilerin günbegün değişimi nedeniyle hekimlikte eğitim süreklilik arz eder. Hekimlerin, güncel tıbbi bilgileri takip etmeleri ve pratik becerilerini geliştirmeleri adına düzenli eğitim almaları teşvik edilmelidir. Birinci basamakta çalışan hekimlerin birçok bilimsel portala girişlerinin ücretsiz olarak sağlanması, birinci basamağın bilimselliğini arttıracaktır.

Birinci basamakta hekimlerin dışında aile sağlığı çalışanları da çalışmaktadır. Aile sağlığı çalışanı (ASÇ), aile hekimiyle birlikte hizmet veren, sözleşmeli ola-

rak çalıştırılan veya Türkiye Halk Sağlığı Kurumu ya da eğitim kurumunca görevlendirilen hemşire, ebe, sağlık memuru ve acil tıp teknisyenini olarak yönetmelikte tanımlanmıştır.

ASÇ, aile hekimiyle birlikte ekip anlayışı içinde, kişiye yönelik koruyucu, tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerini sunmak ve görevinin gerektirdiği hizmetler ile ilgili sağlık kayıt ve istatistiklerini tutmakla yükümlüdür. Bununla birlikte kurumca belirlenen hizmet içi eğitimlere katılmakla da yükümlüdür. ASÇ'lerin eğitimi de Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinin güçlendirilmesinde önemlidir. Hekim dışı personelin eğitimi hem teknik beceriler hem de hasta ile iletişim becerileri açısından güçlendirilmelidir. Bu eğitimler, uygulamalı eğitim programları, seminerler ve atölyeler şeklinde düzenlenerek periyodik hâle getirilmelidir. Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinde gelişim için eğitim, sadece sağlık çalışanları için değil, aynı zamanda toplum için de gereklidir.

Sağlık okuryazarlığı (SOY) ile sağlık algısı arasında ilişki olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur. Bunun dışında, sağlık okur yazarlığını arttırmak, toplumun sağlık hizmetlerini doğru kullanması açısından çok önemlidir. Erken teşhis ve önleyici sağlık hizmetleri hakkında bilgi sahibi olan bireyler, sağlık sistemine daha etkili bir şekilde entegre olabilmektedir.

Toplum eğitim programları ayrıca obezite, diyabet ve kalp hastalıkları gibi yaygın sağlık sorunlarının önlenmesine yardımcı olacaktır. Bunun için tüm medya ve iletişim ağlarının kullanılması gerekmektedir. TRT Sağlık adında televizyon kurularak halka ulaşım artırılabilir. Günümüzde internet ve sosyal medyanın kullanılması ve halka yönelik bilgilendirmelerin bu alanlarda da aktifleşmesinin sağlanması, bilgi kirliliğinin önüne geçilmelidir.

Öneriler

1) Aile Hekimliği uzmanlık eğitimi veren kurumların sayısı artırılmalı, tam zamanlı aile hekimliği uzmanlık öğrenci sayısı yükseltilmelidir.

2) Birinci basamakta çalışan hekimlerin, birçok bilimsel portala girişlerinin ücretsiz olarak sağlanması, birinci basamağın bilimselliğini arttıracaktır.

3) Hekim dışı personelin eğitiminde hem teknik beceriler hem de hasta ile iletişim becerileri güçlendirilmelidir.

4) Toplum eğitimi için tüm medya ve iletişim ağları (TRT Sağlık, e-nabız bilgilendirmeleri, sosyal medya paylaşımları gibi) kullanılmalıdır.

5) Günümüzde internet ve sosyal medyanın kullanımı sağlanmalı ve halka yönelik bilgilendirmeler bu alanlarda da aktifleştirilerek bilgi kirliliğinin önüne geçilmelidir.

Kaynaklar

Göral, B. (2020). "Hekim Dışı Sağlık Personelinin Eğitiminde Yeni Yöntemler". *Sağlık Bilimleri Dergisi*, 42(1), 210-220.

Kerkez, N., & Şahin, T. (2023). Sağlık Okuryazarlığı ile Sağlık Algısı İlişkisinin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Balikesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(2), 336-346.

Marmot, M., et al. (2008). *The Lancet: Closing the health gap in a generation: health equity through action on the social determinants of health*.

Özer, C., Şahin, E.M., Dağdeviren, N., Aktürk, Z. (2002). Birinci basamakta hasta eğitimi. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 11(1):11-4.

Öztürk, S., Ayhan, S., & Yılmaz, K. (2021). Tıpta Sürekli Eğitim ve Gelişim: Gereklilikler ve Uygulamalar. *Türk Tıp Eğitimi Dergisi*, 5(2), 45-58.

Starfield, B., et al. (2005). *The Milbank Quarterly: Contribution of primary care to health systems and health*.

Şenyuva, E., Taşocak, G. (2007). Hemşirelerin hasta eğitimi etkinlikleri ve hasta eğitimi süreci. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 15(59):100-106.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Aile Hekimliği Uygulama Yönetmeliği <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/yonetmelik/7.5.40163.pdf>.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Birinci Basamak Uyum Birinci Aşama Sertifikalı Eğitim Programı <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/aile-hekimligine-uyum-egitimleri/aile-hekimligine-uyum-birinci-asama-sertifikali-egitim-programi>.